

มุมมองต่อมรดกโลกเมืองเชียงแสน: มรดกโลกเพื่อใคร¹

Approaches to Chiang Sean World Heritage: Heritage for Whom

สักสิรินทร์ แซ่กุ / Sakkarin Sapu

บทคัดย่อ

หากกล่าวถึงมรดกโลกในประเทศไทย ความคิดของผู้คนส่วนใหญ่ยังยึดติดกับภาพของการรื้อย้ายชุมชนออกจากพื้นที่ทางโบราณคดีและการแยกพื้นที่ของทั้งสองส่วนออกจากกันอย่างชัดเจน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วแนวทางดังกล่าวอาจก่อให้เกิดประเด็นความขัดแย้งมากกว่าที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของความเป็นเจ้าของมรดกโลก (Sense of Belonging) ในบทความฉบับนี้ มีความมุ่งหมายในการชี้ให้เห็นถึงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้คนทั้งในมิติของการวางแผนการจัดการ และการดำเนินการร่วมกัน เพื่อสร้างรูปแบบและกลไกการจัดการร่วมกันระหว่างกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง (Stakeholders) กับความเป็นมรดกโลกของเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย อีกทั้งต้องการนำเสนอรูปแบบของการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำโขงเพื่อตอบรับการการพัฒนาในระดับอนุภาคลุ่มน้ำโขง (GMS) ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: มรดกเพื่อประชาชน, การมีส่วนร่วมของประชาชน, เมืองเชียงแสน, มรดกทางวัฒนธรรม, การอนุรักษ์

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง โครงการศึกษาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (ฉบับที่1) ได้รับงบประมาณจากกรมศิลปากร

Abstract

Many people in Thailand think of World Heritage Sites as community relocation and clearly separated zoning between residential and archaeological sites. In fact, such development guidelines might lead to conflict rather than encouraging a sense of belonging to these sites. This article attempts to demonstrate the construction of public participation in dimensions of planning, management, and mutual action processes in order to create patterns and mechanisms of management among stakeholders involved in World Heritage sites of Chiang Saen, Chiang Rai province. In addition, the article aims to present a model of adaptation of local communities in the Mekong River Basin responding to the development of Greater Mekong Sub-region level in the future.

Keywords: World Heritage for People, Public Participation, Chiang Saen City, Cultural Heritage, Conservation

1. บทนำ: ดาบสองคมของมรดกโลก (Introduction: *Dilemmas of World Heritage*)

หนึ่งในการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของกระแสการอนุรักษ์ของโลกเป็นผลมาจากข้อตกลงในการประชุมทั่วไปของ UNESCO ใน ค.ศ. 1972 เรื่องการปกป้องมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของโลก (The Protection of the World's Cultural and National Heritage) หรือเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่า การประชุมมรดกโลก หลังจากนั้นการสร้างคำนิยามของ “คุณค่าอันเป็นสากลที่โดดเด่น (Outstanding universal value)” ได้ทำให้การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมได้เกิดประเด็นของความขัดแย้งระหว่างความเป็นชุมชนท้องถิ่นกับโลก (Pendlebury, 2009) แนวคิดของมรดกโลกนั้นได้ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่โดดเด่นและเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติที่กว้างเกินกว่ามิติของความเป็นชาติ (UNESCO, 2008) หลังจากนั้นในปี ค.ศ. 1978 ได้มีการขึ้นทะเบียนมรดกโลกใน 12 พื้นที่ใน 7 ประเทศ และเพิ่มมากขึ้นเป็น 890 พื้นที่ใน 148 ประเทศในปี ค.ศ. 2009

แนวคิดของมรดกโลกได้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางซึ่งก็เปรียบได้
อย่างกับเหรียญสองด้านที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ในทางบวกการขึ้นทะเบียนเป็น
มรดกโลกทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของปริมาณนักท่องเที่ยว การขยายตัวของกิจกรรม
ทางเศรษฐกิจ อันเป็นผลให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรง ทางอ้อม การสร้างงานจาก
กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญคือ การจ้างงานในการภาคของการท่องเที่ยว
(Greffe, 2004) นอกจากนี้การเข้าสู่ตลาดของการแข่งขันทำให้กระบวนการผลิต
ทางมรดกและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่เกิดการพัฒนา เช่น การพัฒนารูปแบบ
ของผลิตภัณฑ์ ฝีมือช่าง วัสดุ เป็นต้น

แต่ในทางกลับการการเพิ่มขึ้นของกิจกรรมท่องเที่ยวก็อาจก่อให้เกิด
ผลกระทบต่อชุมชน ท้องถิ่นได้เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น การรักษาภาพลักษณ์ของ
พื้นที่ด้วยเงื่อนไขของการอนุรักษ์คุณค่าของความแท้ (Authentic Value) เป็นผลให้
ภูมิทัศน์ของท้องถิ่นเกิดบรรยากาศของย่านเมืองเก่าที่สวยงาม ซึ่งในด้านหนึ่งก็เป็น
ผลดีในด้านของสุนทรียศาสตร์ แต่ในทางตรงกันข้ามมันก็อาจทำให้เกิดแรงกดดัน
ของต่อเจ้าของอาคารที่ต้องดูแลรักษาอาคาร ซึ่งต้องใช้งบประมาณ ฝีมือช่าง และ
วัสดุที่มีราคาสูงขึ้น มากยิ่งไปกว่านั้นในพื้นที่มรดกโลกมักเป็นพื้นที่ที่ภาครัฐต้อง
สร้างการจัดการและการควบคุมที่เข้มงวดโดยมีกฎหมายเป็นกลไกสำคัญ และ
โดยส่วนใหญ่แล้วกฎหมายเหล่านั้นมักมีธรรมชาติแบบบนลงล่างอันเนื่องมาจาก
ความต้องการในการรักษาคุณค่าอย่างเข้มงวดเพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์ของ
คณะกรรมการมรดกโลก ดังนั้นแล้วมันยังเป็นการเพิ่มแรงกดดันระหว่างหน่วยงาน
ของรัฐและชุมชนมากยิ่งขึ้นไปอีก

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการของการสร้าง
กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในการจัดการกระบวนการวางแผน
(Planning Process) และการจัดการเชิงพื้นที่ (Spatial Management) บนฐาน
ความคิดของมรดกเพื่อประชาชน (Heritage for People) โดยใช้กรณีศึกษาของพื้นที่
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่เป็นกรณีของการศึกษา ทั้งนี้เจตนาของผู้เขียนมิได้
มีความต้องการในการวิพากษ์แนวคิดมรดกโลกทั้งในเชิงบวกและลบ แต่ต้องการ

ที่จะชี้ให้เห็นถึงมุมมองที่มีต่อมรดกโลกของประชาชนในพื้นที่ศึกษา และนำมาซึ่งการสร้างทางเลือกของการอยู่ร่วมกันระหว่างเมืองกับพื้นที่ทางโบราณคดี

2. บริบทของมรดกวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ (Cultural Heritage Context of Chiang Sean)

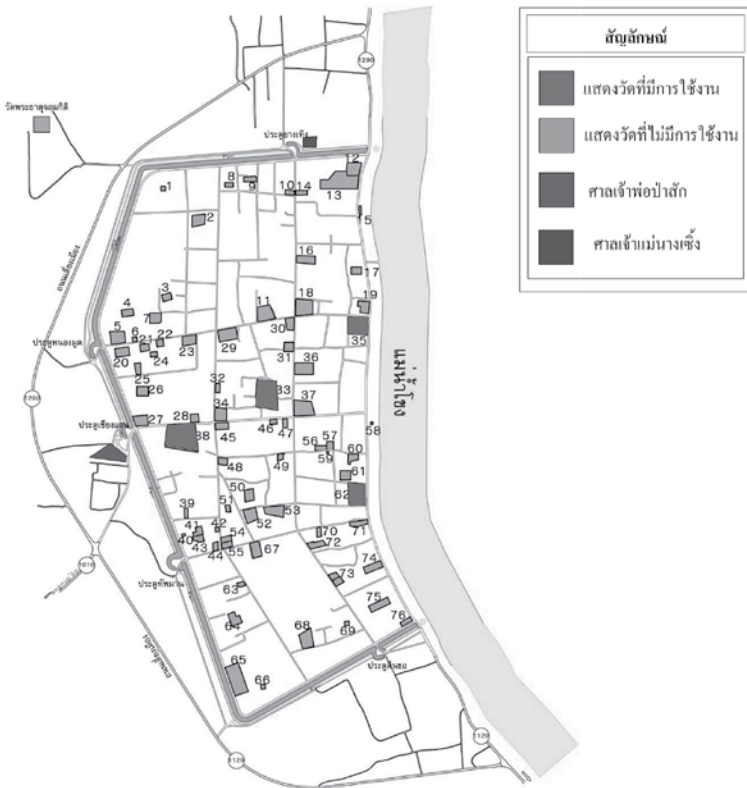
พื้นที่เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันเป็นพื้นที่ซึ่งมีการซ้อนทับของประวัติศาสตร์ในหลายชั้นตั้งแต่ในอดีต Shinawattra (2005) ได้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า ในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่มีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในสมัยสัมฤทธิ์ หรือประมาณ 2,000-1,000 ปีแต่ขาดหลักฐานทางโบราณคดีที่แน่ชัดต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 19 ในช่วงของการก่อตั้งอาณาจักรโยนกนาคนาคพันธุ์ได้มีหลักฐานของการเชื่อมโยงตำนานที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ก่อนที่จะเข้าสู่ช่วงสมัยของอาณาจักรล้านนา อาจกล่าวได้ว่า เมืองเชียงใหม่ (หรือ หิริญนครเงินยาง) ได้เป็นศูนย์กลางการปกครองตั้งแต่ก่อตั้งราชวงศ์ลวจักราช จนถึงสมัยปกครองโดยพม่า (พ.ศ. 1181-1805 และ 1830-2347)

นอกจากนี้ Shinawattra (2005) ยังได้ศึกษาเพื่อตีความหมายของระบบภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่โดยแบ่งออกเป็น 5 ระบบภูมิทัศน์คือระบบเหมืองฝายโบราณเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นคันทาตั้งเดิมคูเมือง ข้อสันนิษฐานอาจเก่าแก่ไปถึงสมัยลวจักราช ระบบที่สองคือ ภูมิทัศน์เมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นหลักฐานของภูมิทัศน์ที่อ้างอิงได้ถึงราชวงศ์ลวจักราช ผู้ก่อตั้งหิริญนครเงินยาง แม้ว่าเมืองเชียงใหม่จะมีสภาพของการเป็นศูนย์กลางการปกครองแต่ก็พบว่าในบางช่วงของประวัติศาสตร์ก็มีการลดลงของอำนาจเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2347 ซึ่งเป็นช่วงที่เจ้าพญาท้าวละขับไล่พม่าออกจากเมืองได้สำเร็จ และมีการเปลี่ยนแปลงระบบของอำนาจลง แต่กระนั้นก็ตามเมืองเชียงใหม่ยังเป็นพื้นที่ที่มีการสืบทอดของการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่เห็นได้จากหลักฐานของโบราณสถาน วัดร้างและวัดอุทู่ทางโบราณคดีที่พบในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 1 ประกอบ)

ระบบที่สามคือ ระบบภูมิทัศน์ของดอยตุงและพระธาตุดอยตุง ซึ่งเป็นพระธาตुकู่แห่งเดียวที่ถูกสร้างบนยอดดอยตุงอันเป็นที่สูงที่สุดของแอ่งที่ราบเชียงใหม่ และแม้ว่าอายุของสถาปัตยกรรมจะไม่ได้เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 20 แต่เป็นการก่อสร้างโดยครูปาตรีวิชัยแห่งเชียงใหม่ ซึ่งได้รับความนับถือจากชาวล้านนาให้เป็นวีรบุรุษของท้องถิ่น (Local Hero) ดังนั้น ระบบของภูมิทัศน์ดังกล่าวจึงมีนัยยะของความเป็นท้องถิ่นซ้อนทับอยู่ด้วย ระบบต่อมาคือ ระบบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องและทะเลสาบเชียงใหม่ ซึ่งมีข้อเสนอแนะว่า เป็นที่ตั้งเมืองของโยนกนาคนพันธุ์ ตามตำนานสิงหนวัติที่มีความเชื่อเก่าแก่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 7-8 ที่มีความเชื่อเรื่อง “นาค” อันเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อของกลุ่มคนในลุ่มน้ำโขง

ระบบภูมิทัศน์สุดท้ายคือ ระบบภูมิทัศน์ลุ่มน้ำโขงซึ่งเป็นระบบน้ำสายหลักของภูมิภาคแถบนี้ ซึ่งมีความหลากหลายของระบบทางนิเวศน์มาก โดยมีระบบนิเวศน์ย่อยมากกว่า 7 ระบบคือ ดอน ผา แก่ง หาด คก หลง หนอง (Teapanya, 2004) นอกจากความซับซ้อนในทางภูมิศาสตร์แล้วแม่น้ำโขงยังเป็นที่มาของตำนานความเชื่อมากมายของเมืองเชียงใหม่ จากการศึกษาของ Shinawattra (2005) ได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตำนานสุวรรณโคมคำ ที่กล่าวไว้ว่าในอดีตกาลมีพญานาค สองตัวคู่ควักดินเป็นทางลงมาจากตอนเหนือของแม่น้ำโขง นอกจากจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงการอธิบายความเชื่อในสิ่งที่เหนือกว่าธรรมชาติแล้ว ยังเป็นการแสดงนัยยะของความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสองเมืองคือสุวรรณโคมคำและหิรัญนครเงินยาง (หรือเชียงใหม่) ผ่านนัยยะของพญานาคสองตัวอีกด้วย

นอกจากข้อมูลของระบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ทั้ง 5 ระบบที่กล่าวมาแล้ว วิเคราะห์ยังได้เสนอระบบภูมิทัศน์ท้องถิ่นคือ ศาลเจ้าพ่อป่าสักและแม่นางแข็ง ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวเมืองเชียงใหม่ อีกทั้งยังคงมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประตูเมืองต่างๆ เช่น ประเพณีเอาคนตายออกทางประตูหนองมุด ด้านทิศตะวันตก และห้ามเอาออกทางประตูป่าสัก หรือในด้านที่เป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อป่าสักในด้านหน้าของเมือง

ภาพที่ 1 ตำแหน่งของโบราณสถานทั้งประเภทวัดร้างและที่ยังมีการใช้สอยอยู่ในปัจจุบันของเมืองเชียงใหม่

สำหรับสถานการณ์ของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันพบว่า แรงกดดันของการพัฒนาจากโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น การก่อสร้างท่าเรือ ถนนสายเอเชีย ตลอดจนการตั้งนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ นอกจากนี้การขยายตัวจากการท่องเที่ยวบริเวณชายแดนยังส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวซึ่งทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของความต้องการในการบริการสุขภาพของท้องถิ่นมากขึ้นอีกด้วย การเสียสมดุลในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมจึงมีแนวโน้มที่คาดว่าจะเพิ่มมากขึ้นซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ต้องให้ความสนใจต่อไปในอนาคต

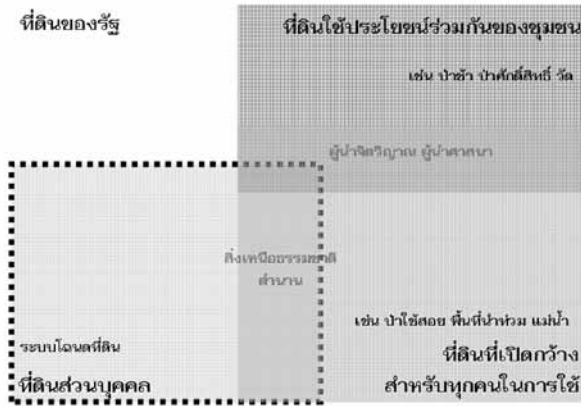
นอกจากสถานการณ์ที่เกิดจากผลของนโยบายและแรงกดดันจากภายนอกแล้ว เมืองเชียงใหม่ยังมีปัญหาหนึ่งที่สำคัญคือ การรุกรานโบราณสถาน ซึ่ง Shinawattra (2005) ได้แสดงแนวคิดในเรื่องดังกล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ในประเทศไทยผ่านหน่วยงานของกรมศิลปากรเกิดขึ้นประมาณไม่เกินกว่า 50 ปีที่ผ่านมา โดยกลไกทางกฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือประการเดียวที่กรมศิลปากรสามารถนำมาใช้ได้ ซึ่งเครื่องมือเหล่านั้นนอกจากจะไม่สามารถสร้างทางออกของการแก้ไขปัญหาแล้วยังก่อให้เกิดความไม่เข้าใจและประเด็นความขัดแย้งกับกลุ่มชุมชนที่อยู่อาศัยมาก่อนอีกด้วย

หากวิเคราะห์ประเด็นของการบุกรุกที่ดินของโบราณสถานกับประวัติศาสตร์การครอบครองที่ดินของประเทศไทย (Sapu, 2003) พบว่า ในอดีตก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ระบบที่ดินจะมีรูปแบบของการครอบครองอยู่ 4 ระบบ ระบบแรกคือที่ดินส่วนบุคคล (Private Property) ซึ่งเป็นการครอบครองแบบหลวมๆ และไม่ได้มีหลักฐานที่ชัดเจน โดยการแบ่งอาณาบริเวณจะเป็นการแบ่งอย่างง่าย ๆ ผ่านการเจรจาต่อรองระหว่างกันและกัน ระบบที่สองคือระบบที่ดินส่วนรวม (Common Property) ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักเป็นที่ดินที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น วัด ป่าช้า หรือป่าศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

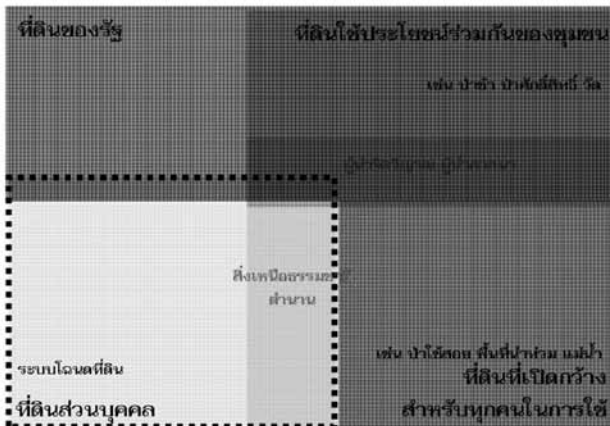
ระบบที่สามคือ ระบบการครอบครองแบบเปิดให้มีการเข้าถึงได้อย่างเสรี (Open Access Property) ซึ่งมักเป็นพื้นที่ที่ใช้หาอยู่หากินของชาวบ้าน เช่น แม่น้ำที่ราบ ป่า ภูเขา เป็นต้น แม้ว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีการเปิดให้ใช้สอยอย่างเสรี แต่ภูมิปัญญาของคนโบราณก็ได้สร้างเงื่อนไขของการใช้สอยผ่านงานประเพณี ตำนาน ความเชื่อ และข้อกำหนดบางประการ และในระบบสุดท้ายคือ ระบบการครอบครองของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ

ซึ่งเมื่อทำการวิเคราะห์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เมืองขนาดเล็กๆ หรือในชุมชนจะเห็นได้ว่า การครอบครองที่ดินในอดีตจะขึ้นอยู่กับ 3 ระบบหลักคือ ระบบส่วนตัว ส่วนร่วม และระบบที่เปิดให้มีการใช้สอยอย่างเสรี (ดูภาพที่ 2 ประกอบ) แต่หลังจากการสร้างกฎหมายของการจัดการที่ดินเกิดขึ้นจึงทำให้อำนาจในการจัดการบางประการไปอยู่กับหน่วยงานของภาครัฐ ซึ่งทำให้เกิดการซ้อนทับกัน

ระหว่างระบบของการครอบครองที่ดินในอดีตกับรูปแบบของปัจจุบัน หรืออาจกล่าวได้ว่าในพื้นที่ทางโบราณคดีก็เกิดปรากฏการณ์ของการซ้อนทับของการครอบครองที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่ดินที่เป็นการครอบครองแบบส่วนตัวกับส่วนของภาครัฐ อันเป็นที่มาของการบุกรุก (หากมองในมุมมองของหน่วยงาน) หรือการบุกเบิก (หากมองในมุมมองของชุมชน) (ดูตารางที่ 1)

ภาพที่ 2 รูปแบบของการครอบครองที่ดินในอดีต

ภาพที่ 3 รูปแบบของการครอบครองที่ดินปัจจุบัน

ตารางที่ 1 การซ้อนทับระหว่างที่อยู่อาศัยกับพื้นที่โบราณสถาน เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

กลุ่มที่	ชื่อโบราณสถาน	ชุมชน	จำนวนหลัง	
			กรมศิลป์ 2548	จากการสำรวจ
1	วัดร้างหมายเลข 1	ชุมชนเจ้าแม่นางเซ็ง	-	2
1	วัดตันยางโน	ชุมชนเจ้าแม่นางเซ็ง	-	1
2	วัดร้างหมายเลข 3	ชุมชนเจ้าแม่นางเซ็ง	-	2
2	วัดภูมิเมือง	ชุมชนเจ้าแม่นางเซ็ง	2	-
2	วัดเสาศิโยน	ชุมชนเจ้าแม่นางเซ็ง	12	-
3	วัดป่าจัวเขียง	ชุมชนผ้าขาวบ้าน	-	1
3	วัดพวกพันตอง	ชุมชนผ้าขาวบ้าน	4	-
3	วัดสังฆาแก้วดอนตัน	ชุมชนผ้าขาวบ้าน	2	-
4	วัดประสาทประตู่	ชุมชนล้านทอง	2	-
4	วัดร้างหมายเลข 4	ชุมชนล้านทอง	1	-
4	วัดวงกตโน	ชุมชนล้านทอง	5	-
4	วัดร้างหมายเลข 22	ชุมชนล้านทอง	-	1
5	วัดเสารัจฉินทร์	ชุมชนล้านทอง	10	-
5	วัดมหาวัน	ชุมชนล้านทอง	1	-
5	วัดมุงะเมือง	ชุมชนล้านทอง	1	-
6	วัดร้างหมายเลข 23	ชุมชนผ้าขาวบ้าน	7	-
7	วัดร้างหมายเลข 24	ชุมชนเจดีย์หลวง	1	-
7	วัดร้างหมายเลข 8	ชุมชนเจดีย์หลวง	-	1
7	วัดร้างหมายเลข 25	ชุมชนเจดีย์หลวง	-	-
7	วัดอโศก	ชุมชนเจดีย์หลวง	4	-
8	วัดร้างหมายเลข 9	ชุมชนทัพม่าน	2	-
8	วัดพระนอน	ชุมชนทัพม่าน	-	1
8	วัดร้างหมายเลข 13	ชุมชนทัพม่าน	-	1
8	วัดร้างหมายเลข 11	ชุมชนทัพม่าน	3	-
8	วัดร้างหมายเลข 10	ชุมชนทัพม่าน	5	-
9	วัดร้างหมายเลข 14	ชุมชนริมโขง	1	-
9	วัดประสาทคุ้ม	ชุมชนริมโขง	-	1
9	วัดชุมแสง	ชุมชนริมโขง	-	1
9	วัดพระเจ้าทองทิพ	ชุมชนริมโขง	-	1
9	วัดร้างหมายเลข 5	ชุมชนริมโขง	-	1
10	วัดร้างหมายเลข 10	ชุมชนเจดีย์หลวง	1	3

ตารางที่ 1 การซ้อนทับระหว่างที่อยู่อาศัยกับพื้นที่โบราณสถาน เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (ต่อ)

กลุ่มที่	ชื่อโบราณสถาน	ชุมชน	จำนวนหลัง	
			กรมศิลป์ 2548	จากการสำรวจ
11	วัดสอยดาว	ชุมชนทัพमान	2	-
11	วัดร้างหมายเลข 27	ชุมชนทัพमान	2	-
11	วัดปทุมใต้	ชุมชนทัพमान	-	1
12	วัดจำปาเหลือง	ชุมชนริมโขง	5	-
12	วัดสวัสดิ์	ชุมชนริมโขง	2	-
12	วัดบ้านร้อง	ชุมชนริมโขง	3	-
12	วัดหมื่นเชียง	ชุมชนริมโขง	5	-
12	วัดร้างหมายเลข 20	ชุมชนริมโขง	1	-
12	วัดร้างหมายเลข 19	ชุมชนริมโขง	-	1
12	วัดวัดศรีบุญเรือง	ชุมชนริมโขง	-	1
รวม			85	20

3. มรดกเพื่อใคร (Heritage for whom)

พื้นที่มรดกโลกในเมืองเป็นพื้นที่ที่มักเกิดแรงกดดันระหว่างความต้องการของการพัฒนาพื้นที่กับการรักษามรดกทางวัฒนธรรม โดยทั่วไปแล้วความต้องการของนักท่องเที่ยวตามแนวทางของพื้นที่มรดกโลกมักให้ความสำคัญกับความรู้สึกของอดีต (Sense of past) โดยใช้เงื่อนไขของความแท้ (Authenticity) และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historic Value) เป็นตัวตั้ง แต่ในทางตรงกันข้ามสภาพการทางกายภาพของเมืองเก่าหรือมรดกที่ยังมีผู้คนอาศัยอยู่ (Living Heritage) กลับมีความหลากหลายและต่อเนื่องในเชิงรูปแบบของกายภาพ สถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อม (Heterogeneous urban landscape) และในความเป็นจริงแล้วการคงรักษา รูปแบบของอดีตต้องอาศัยงบประมาณ แรงงาน และฝีมือช่างราคาแพง ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เป็นหนึ่งในเหตุผลให้ประชาชนเกิดการต่อต้านมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมรดกโลก ความต่างของฐานคิดระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนจึงเป็นหนึ่งประเด็นที่ถูกตั้งคำถามว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นมรดกของใคร ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นหรือนักท่องเที่ยวจากภายนอกพื้นที่

ภาพที่ 4 ภูมิทัศน์ที่แสดงรูปแบบที่หลากหลายโดยรอบพื้นที่ทางโบราณคดีเมืองเชียงใหม่

Seppanen (1999) ได้ให้ตัวอย่างของความขัดแย้งทางความคิดในการอนุรักษ์ในแบบมรดกโลกและในแบบของประชาชน โดยยกกรณีของเมือง Lima ซึ่งมีแนวทางในการรักษาบรรยากาศของเมืองแบบจินตนาการกลับไปสู่ยุคล่าอาณานิคม (Colonial Fantasy) โดยการรื้อสร้างใหม่ให้คงรูปแบบของบรรยากาศเดิม ในการปรับปรุงทางกายภาพนี้ยังรวมถึง การจำกัดปริมาณรถในย่านเมืองเก่า การกำหนดแนวทางการออกแบบของป้ายร้านและโฆษณาต่างๆ โดยมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับเมืองอนุรักษ์ในทั่วโลก อีกทั้งยังมีการรื้อย้ายร้านค้าแผงลอยริมถนน (Street Vendors) ออกจากพื้นที่เมือง ซึ่งจากแบบแผนที่เกิดขึ้นในเมือง Lima จะเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของความต้องการระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจขนาดเล็กๆ ของประชาชนกับมาตรการในการสร้างรูปแบบของเมือง

ปรากฏการณ์ของ Gentrification เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่เป็นผลสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญต่อแนวคิดมรดกเพื่อใคร การเปลี่ยนแปลงสิทธิในการครอบครอง (Ownership) อันเนื่องมาจากการเติบโตของกิจกรรมทางการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลต่อเนื้อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของมูลค่าของอาคารและที่ดิน ประกอบกับมาตรการการอนุรักษ์ที่ก่อให้เกิดมูลค่าส่วนต่างในการบำรุงรักษาอาคาร ทำให้กลุ่มคนบางกลุ่มที่ไม่มีเงินงบประมาณมากเพียงพอเป็นผลให้พวกเขาเหล่านั้นอาจต้องเปลี่ยนแปลงสิทธิในการครอบครองไปสู่กลุ่มนักลงทุนกลุ่มอื่นๆ ดังที่ปรากฏในเมือง Kathmandu ในประเทศเนปาล (Owens, 2002) Angkor ในประเทศกัมพูชา (Winter, 2004) และใน Mesoamerican ในประเทศเม็กซิโก (Evans, 2004) การเข้าสู่กระบวนการของมรดกโลกนอกจากจะเป็นการขับเคลื่อนไปสู่เวทีของ

การท่องเที่ยวแล้ว เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ยังเป็นการขับเคลื่อนเข้าสู่เวทีของตลาดในการแข่งขันระดับโลก (Global Market) ดังนั้นการปรับตัวของท้องถิ่นเพื่อเข้าสู่ภาวะของการแข่งขันในระบบทุนโลกจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แต่ละท้องถิ่นควรให้ความสำคัญ

4. กระบวนการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม

การสร้างฉันทามติของการศึกษาเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ของการมีส่วนร่วม ในการศึกษาคั้งนี้ได้ออกแบบรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้สองประเด็น ประเด็นที่หนึ่งคือ การประชุมหรือแนวทางการจัดการปัญหา การรูก้าที่ดินโบราณสถาน ในศึกษาคั้งนี้หนึ่งในประเด็นสำคัญคือการคลี่คลายประเด็นปัญหาของการรูก้าที่ดินของประชาชนที่อยู่อาศัยโดยรอบขอบเขตของโบราณสถาน ดังนั้นในการศึกษาในคั้งนี้จึงได้ออกแบบระเบียบวิธีการศึกษาโดยใช้การประชุม กลุ่มย่อย (Focus Groups) การประชุมหรือทั้งในระดับชุมชนและเมือง (Community and City Meeting) เพื่อหาแนวทางอันเป็นทางเลือกที่เป็นฉันทามติระหว่างประชาชน หน่วยงานท้องถิ่น และกรมศิลปากร (ดูภาพที่ 5)

ประเด็นที่สองคือ การประชุมหรือและกำหนดมาตรการการควบคุมอาคารโดยรอบโบราณสถาน เพื่อนำมาซึ่งข้อกำหนดที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของประชาชนในพื้นที่การควบคุมการก่อสร้างอาคารโดยรอบพื้นที่โบราณสถาน เพื่อก่อให้เกิดการทัศนียภาพที่สวยงามโดยรอบพื้นที่โบราณสถาน เพื่อให้เกิดการสร้างกระบวนการเจรจาต่อรอง การหารือ และการสร้างแนวทางออกร่วมกันระหว่างหน่วยงานและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มชุมชนทั้งที่เป็นชุมชนทางการและกลุ่มชุมชนทางความเชื่อ (เช่น กลุ่มคุ้มวัดต่าง ๆ) กลุ่มผู้รูก้าโบราณสถาน กลุ่มผู้ประกอบการค้าในพื้นที่ กลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ (เช่น กลุ่มรักษ์เชียงแสน มูลนิธิเมืองเก่าแสนภู วิทยาประวัติศาสตร์ สมาคมเชียงแสนเมืองน่าอยู่ เป็นต้น) และกลุ่มความสนใจอื่นๆ (เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น)

ภาพที่ 5 การประชุมหรือ เจรจาย่างเป็นทางการเพื่อสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วม

5. แนวทางสู่ความเป็นมรดกโลกเพื่อประชาชน (Towards World Heritage for People)

จากการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นมรดกโลกของเมืองเชียงใหม่มาซึ่งแนวทางและข้อเสนอแนะโครงการในพื้นที่ เมืองเชียงใหม่ในหลากหลายประเด็น ทั้งในมิติของการจัดการสังคม สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ (Sapu, 2010) แต่ในบทความฉบับนี้จะหยิบยกเฉพาะประเด็นที่ เกี่ยวข้องกับฐานคิดมรดกเพื่อประชาชน (Heritage for people) เพื่อนำเสนอให้เห็น ถึงรูปธรรมในการสร้างความรู้สึกครอบครองพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของ ประชาชน

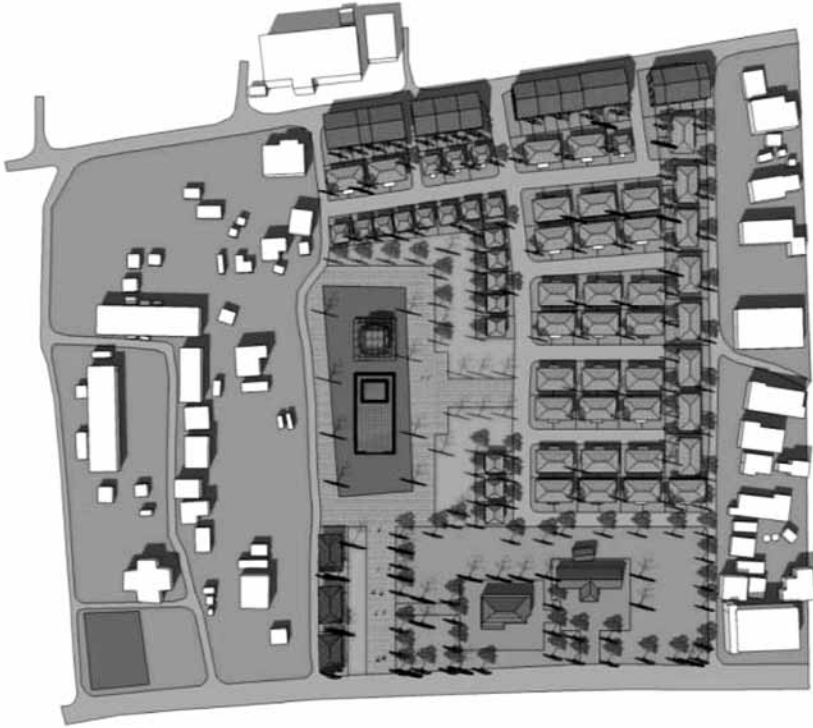
5.1 การสร้างการเชื่อมโยงพื้นที่ประวัติศาสตร์ของสองประเทศ

ในข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอ้างอิงได้อย่างมีหลักฐานได้แสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ในฝั่งของประเทศไทยและเมือง

สุวรรณโคมคำในฝั่งประเทศลาว (Shinawattra, 2005) ซึ่งหากต้องมีการจัดกระบวนการเพื่อเข้าสู่การเสนอเป็นมรดกโลกทางชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น กรมศิลปากร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทั้งสองประเทศก็มีแนวคิดที่ตรงกันในการสร้างการนำเสนอร่วมกันของทั้งสองประเทศเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging)

5.2 การวางแผนบูรณาการที่อยู่อาศัยกับการอนุรักษ์พื้นที่ จากข้อมูลของการสำรวจในเดือนมิถุนายน 2553 พบว่ามีที่อยู่อาศัยที่ซ้อนทับกับพื้นที่ทางโบราณคดีอยู่จำนวน 105 หลังคาเรือน ทางคณะผู้ศึกษาจึงได้จัดให้เกิดเวทีสาธารณะเพื่อให้เกิดการปรึกษาหารือระหว่างชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น กรมศิลปากร และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อให้เกิดการค้นหาแนวทางร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและการวางมาตรการการอนุรักษ์ในพื้นที่ โดยได้ข้อเสนอแนะในการจัดรูปแบบของที่อยู่อาศัยโดยรอบพื้นที่โบราณสถานในแบบแบ่งปันที่ดิน (Land sharing) (ดูภาพประกอบที่ 6-8)

5.3 การสร้างการใช้สอยใหม่บนพื้นที่ทางโบราณคดี ในการปรึกษาหารือร่วมกับชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น พวกเขาได้นำเสนอแนวทางที่ก่อให้เกิดการจัดการกิจกรรมใหม่บนพื้นที่โบราณคดี เช่น การจัดพื้นที่ทางการท่องเที่ยว พื้นที่เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ พื้นที่ทำกิจกรรมทางศาสนา พื้นที่กิจกรรมทางสังคม เป็นต้น เพื่อก่อให้เกิดการนำพื้นที่รกร้างทางโบราณคดีให้เกิดการกลับมาใช้ใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบันของชุมชนและท้องถิ่น นอกจากนี้พวกเขายังได้นำเสนอรูปแบบของการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน กรมศิลปากร และหน่วยงานเทศบาลเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเชิงพื้นที่และกิจกรรม (ดูภาพประกอบที่ 8)

ภาพที่ 7 แผนผังการจัดที่อยู่อาศัยแบบแบ่งพื้นที่ดิน
เพื่อให้เกิดการประนีประนอมในการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างชุมชนกับพื้นที่โบราณคดี
(ออกแบบโดยนายไกรอนันต์ สิงสี และนายประสิทธิ์ สว่างศรี)

ภาพที่ 8 ทศนียภาพการสร้างพื้นที่กิจกรรมใหม่บนพื้นที่โบราณคดี เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมทางศาสนา หรือ กิจกรรมทางสังคม เป็นต้น (ออกแบบโดยนายไกรอนันต์ สิงสี และนายประสิทธิ์ สว่างศรี)

เอกสารอ้างอิง

- Evans, Graeme. (2004). Mundo Maya: From Cancun to City of Culture. *World Heritage in Post-Colonial Mesoamerica. Current Issues in Tourism*, 7(4-5), 315-329.
- Grefe, Xavier. (2004). Is Heritage an Asset or a Liability?. *Journal of Cultural Heritage*, 5, 301-309.
- Owens, Bruce McCoy. (2002). Monumentality, Identity and the State: Local Practice, World Heritage, and Heterotopia at Swayambhu, Nepal. *Anthropological Quarterly*, 75(2), 269-316.
- Pendlebury, Jorn. Short, Michael and While, Aidan. (2009). Urban World Heritage Sites and the Problem of Authenticity. *Cities*, 26, 349-358.
- Sapu, Sakkarin. (2003). *Wiwatthanakarn lae Karn Plian Plang Paun Tee Rim Phang Mae Nam Chee*. (In Thai) [The Evolution and Changing of Space in Chi River Basin]. Bangkok: The Thailand Research Funding.
- Sapu, Sakkarin. (2010). *Krongkan Sauksa Naewtang Kan Jatkarn Moradok tang Watthanatham Phan Krabuankarn Meesuanruam khong Chumchon lae Thongthin Maung Chiang Saen Jangwat Chiang Rai (Chabub tee 1)* (In Thai) [Towards Cultural Management Through Local and Community Participation: Chiang Saen City, Chiang Rai (Phase 1)]. Mahasarakham University: Fine Arts Department.
- Seppanen, Maaria. (1999). *Global Scale, Local Place? The Making of the Historic Centres of Lima into World Heritage Site*. Helsinki: Interkont Books.

- Shinawatra, Weeraphan. (2005). *Phoommitas Watthanatham tee Samphan kab Maung Gao Chiang San: Kan Sua Khwam Mai lae Kan Anurak Moradok Watthanatham Thongthin tee Thung Laum*. (In Thai) [The Cultural Landscape Associated with The Old Town of Chiang Saen: Interpretation and Conservation of the Forgotten Heritage]. In **Proceeding of the 2 Decades of ICOMOS Thailand: Cultural Heritage Conservation Towards Thailand Charter on Conservation**, November 25-26, 2005, Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited.
- Teanpanya, Papatsorn (ed.). (2004). **Tamma Yattra: Laksa Lam Nam Klong**. (In Thai) [Dhamma. Yatra for Mekong River Treatment]. Bangkok: Tathata Publishing.
- UNESCO. (2008). **Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention**. In World Heritage Centre. Paris.
- Winter, Tim. (2004). Landscape, Memory and Heritage: New Year Celebrations at Angkor, Cambodia. **Current Issues in Tourism**, 7(4-5), 330-345.